

Драга БОЈОВИЋ*

ИЗ ОНОМАСТИКЕ¹ ГОВОРА ПОТАРЈА

Сажетак: Опсег нашег истраживања кретао се у правцу двају основних задатака ономатологије, почев од имена која припадају најстаријим етнојезичким наносима преко оних чија је значењска мотивација препознатљивија па до укључивања неких најновијих помјерања значења устаљених ономастичких појмова као резултат најновијих бурних дешавања на овом подручју и шире, који су прије свега везани „за статус хоронима (назива држава), насељених мјеста (ојконима) и астионима (градова)”². Настанак и значење сваког имена, а посебно оних сложеније етимологије, може бити предмет појединачних радова, а нас овдје интересује првенствено општији преглед топономастичке терминологије на подручју Потарја.

0. 1. *Потарје*-географски и ономастички назив

Географски и геолингвистички гледано, подручје *Потарја* обухвата, у административном смислу, три државе: *Црну Гору*, *Босну и Херцеговину* (некадашњу и садашњу) и *Републику Српску*. Све те чињенице представљају занимљивости и на ономастичком плану, као и сам назив По-

* Драга Бојовић, асистент на Филозофском факултету у Никшићу

¹ „**ономастика** = **ономатологија** 1. Лингвистичка грана науке о језику која изучава настанак и значење властититих имена. 2. Укупност властититих имена која се појављују на неком подручју (Шипка, Клајн, *Велики речник страних речи и изрази*).

² М. Ковачевић, *Херцеговина и нова српска ономастика, Србистичке теме*, Филум, Крагујевац, 2007, 149-157. Топономастичка терминологија на коју упућује Ковачевић према Н. В. Подольској, *Словарь русской ономастичкой терминологии*, Наука, Москва, 1978, и Б. Видоески, *Основен систем и терминологија на словенската ономастика*, редактор Благоје Видоевски, Скопје, 1983.

тарје, и дијахроно и синхроно, који је више геоллингвистички назив него назив који постоји у живом, народном говору.

0. 1. 1. За географску терминологију као дио лексикографског система налазимо податке у различитим рјечницима, нпр. у Вукову Рјечнику, у Рјечнику ЈАЗУ, као и у дјелима врских географа, етнолога и сл., али системског рада на овим питањима, како је прије четрдесетак година истакао Драгомир Вујичић³, „није било све до скоријег времена, особито није било теренског рада ни приступа тој терминологији са поставки и у смислу захтјева лингвистичке науке, па су зато изостајала и пријеко потребна етимолошка тумачења, семасиолошке класификације, затим уклапање у одређене дијалекатске оквире и сл.”

0. 1. 2. У својим радовима везаним за ову област, у којој се креће опсег нашег истраживања, па се логички намеће објашњење њеног значења – говорећи о *хидрониму* и *топониму* – *Тара*⁴, *Потарје* – Драго-

³ Драгомир Вујичић, *Богатство географских апелатива на подручју језерске висоравни*, ЦАНУ 2, Прва југословенска ономастичка конференција, Титоград 1976, 25; У последње вријеме имамо драгоцену истраживања у смислу уклапања у одређене дијалекатске оквире као што је докторска дисертација Михаила Шћепановића, *Говор и микротопонија Дробњака*, одбрањена на Филолошком факултету у Београду, децембра 2007, и др.

⁴ „Prema navodima A. M a y e r a „samu rijeku spominje tek Kinam (3, 7, тарар), ali je pleme A u t a r i j a t a e kod starih autora često spomenuto. Kod Daničića je navedeno: *узеше на Тарѣ наше тръговце*.”

Areal korijena koji ima naziv ove naše rijeke, po svemu sudeći, znatno je širi nego što bi se na prvi pogled moglo očekivati. Naime, pored dobro nam poznatog oronima *Tara* u Srbiji, izvjestan broj poznatih i uglednih naučnika u širem razmatranju etnogeneza na Balkanu i na području čitave mediteranske Evrope navodi da naziv *Tara* nosi jedna rijeka u južnoj Italiji, po kojoj je nazvano i jedno tamo obližnje mjesto *Tarant*, zatim se pominju i dvije galske rijeke sa ovim korijenima: *Taras* i *Tara*, pa dalje: *Tarascon* cf. *Tarasque*, pa čak i *Tar* kao naziv jedne pustinje u Aziji, itd.

Slajući se s Kretschmerovom (Glotta 14, str. 88), Antun M a y e r kaže da se ova imena „obično izvode”iz korijena **ter-*, iz kojeg je izvedeno i staroind, *tarás* „hitar, irski *tara* „živahan”, a po tome i galske rijeke *T a r a s* i *T a r a*. Ali na ovom mjestu ne bismo smjeli zaboraviti i zanemariti da je praide. ** ter-* označavala i stijene, „urwisko, kako bi rekli Poljaci, što bi za konfiguraciju oko Tare sasvim odgovaralo. Istina, značenje „hitar” i ovo koje Lehr-Splawiński navodi imaju dodirne tačke: rijeka i teče hitro, resp. brzo kroz stjenovite kanjone i planinske krajeve. Međutim, u ovdje pominjanim radovima M. P a v l o v i ć, opet, polazi od apelativne baze *tar-* „*pusto, neobradjeno zemljište*, osobito naglašavajući da je ustanovljavanje ove baze vrlo kompleksno pitanje i da ga treba razmatrati u širem svijetlu, ne isključujući ni upotrebu sa bazama **trab-*, **treb-*, koje se mogu pretpostaviti ili identifikovati u nazivima kao što su *Travnija*, *Travnik*, *Trebinje*, *Trebišnjica*, *Trebević*, *Trebaljevo*, *Trebinje*. Ovome dodajemo

мир Вујичић наводи дијалекатски изговор овог хидронима и означавање простора и области уз Тару, моделом префиксално-суфиксалне творбе какву су Словени понијели из старе постојбине: „Дијалекатски изговор овог хидронима на подручју цијелог тока је *Tàra*⁵, падежни облици с приједлозима или без њих имају изговор: с *Tàre, ná Tàru, Tàrōm, tārskī, tārskē stiјjene* и сл. (...) У дурмиторском крају кажу за оне што живе „с другу страну Таре”, на другој обали, да су *Zàтарци*, док они из санџачког краја ове на лијевој обали почесто зову *Прекòтарци*, (с тим што и један и други ктетик имају призвук пејоративности, прим. Д. Б). (...) Од житеља с обје стране ријеке Таре тешко да ће се чути префиксално-суфиксални тип *Пòтарје*⁶. (...) Јер, *Tara* се по свему уклапа, да се послужимо ријечима проф. Пеца, у „оне јужније предјеле наше територије гдје је честа појава уопштавања хидронима и за топоним: *Raška, Zeta, Bosna*”. Друго је питање зашто је то тако. Пецо се ту нашао на вратима најприхватљивијег објашњења: „...од староседелачког становништва преузети су готови називи за поједине речне долине, и са знатно ширим значењем – за означавање целих области, средњовековних држава. Тако су у овим крајевима творачки импулси донесени из старе постојбине остали неискориштени”. Када је ријеч о ријечи Тари, онда треба, чини нам се, још један моменат имати у виду: тамо „области” око Таре, како се уобичајено то „област” схвата, готово и да нема, јер је њено корито у највећем дијелу тока уклијештено у кањону са горостасним литицама”⁷.

Међутим, префиксално-суфиксална образовања могла су се временом аналошки издвојити као географско-историјски термини везани за

и податке да Paul Lebel за француски hidronim *Tarina* pretpostavlja takodje * *tar-*.” Dragomir Vujičić, *Nazivi Tara, Piva i Drina u: Iz onomastike, leksikologije i dijalektologije*, Podgorica 1996, 32-33. Значајне радове налазимо у: *Прва југословенска ономастичка конференција*, ЦАНУ 2, Титоград 1976.

⁵ Краткосилазни акценат биљежимо на овај начин.

⁶ Асим Пецо наводи као префиксално-суфиксални тип назив *Потарје*: – *Полимље и Потарје су делови српских земаља*. Исте те године унијет је у дефтер добара Иса-бега Исаковића вилајет Никшићи у Полимљу и *Потарју*; у *Потарју* и данас се читава једна група насеља под планином Љубишњом Подгором зову; за Горње *Потарје* било је најважније отварање рудника у Брскову; њене највеће висине у *Потарју* према Дурмитору и Волујаку –у *Називи долина уз реке у српскохрватском језику (Прва југословенска ономастичка конференција)*, Титоград, 1976, 90-91.

⁷ Драгомир Вујичић, *нав. д.*, 31.

поједине области, а да уопште не заживе у народном говору, док на другој страни изостају таква образовања и онда када постоје услови за то.⁸

1. МИКРОТОПОНИМИ СПЕЦИФИЧНИХ ОБРАЗОВАЊА⁹

Неки микротопонимски називи мотивисани су појавама и грађевинама: *Тргилъ*¹⁰, *Аранђело*¹¹ (*Аранђелу*, код *Аранђела*), *Китин*¹², *Фуруне*¹³, *Баџвеник*¹⁴, други неким другим обиљежјима, обично из старине: *Кифилъ*¹⁵, *Барчине*¹⁶, *Млаквине*¹⁷ (*Млаквине*).

⁸ „Да је преношење хидронима на топониме могло бити подржано и од супстратског језичког елемента говорио би и овај моменат. Појава преношења хидронима на жупе углавном је везана за подручје данашњих република Црне Горе и Босне и Херцеговине. У тим крајевима нашег језика, ако изузмемо граничне реке: *Дрину*, *Уну* и *Саву*, нема *Позеће*, *Понеретвље* или *Побосње*, *Поврбасје*. Конфигурација земљишта овдје није имала пресудну улогу. Не ни фонетски моменат. Значи да су неки други фактори утицали на формирање топонимског обрасца *хидроним-топоним* и да тај факат објашњава зашто овде није дошло до уопштавања општесловенског начина именовања долина уз речне токове. *А то је могао да буде утицај староседелачког становништва и њихова територијална подела*” (ист. Д. Б). (А. Пецо, *Називи долина уз реке у српскохрватском језику у: Прва југословенска ... 87*)

⁹ Овдје се нећемо бавити творбеним принципима имена, али ћемо навести основни етимолошки лик који доводимо у везу с микротопонимом. За такву основну анализу послужила нам је и народна „етимологија” а и сама конфигурација и општи изглед предјела.

¹⁰ **trǫg** m (Vuk) svesl. i prasl... 1. roba koja se trguje, 2. mjesto gdje se trguje, 3. toponim... P. Skok, *Etimologijski...*

¹¹ Овај облик је изведен јер не постоји у народном говору.

¹² **kǫpjeti**... baltosl., svesl. i prasl. glagol na ěti... onomatopeiziran na tĕti... (metafora) vrvjeti, „kad nečega ima izobilno... P. Skok, *Etimologijski...*

¹³ **fūr** m (Vuk, Slavonija) „klin na plugu za koji je zapeta gužva oračica; sinonim kurdelj (v.) „Prema Budmaniju od mađž. *fūrni*” *probiti, prevrtati*, P. Skok, *Etimologijski...*

¹⁴ **băčva** f (13. v.) nekada po ū deklinaciji *bъčy*... toponim u pl. *Bačvice*... P. Skok, *Etimologijski...*

¹⁵ **kifla** f... „zavinut hljebac kao rog”... Prema njem. -austr. pl. Na -in kifljin (Rijeka) „idem” = kifljin m (ŽK) „vrsta duguljastog krumpira”.

¹⁶ **bârka** f. ... „čamac, plav (Lika, K) „, Deminutivi na -ica bârčica (15. v. Vuk), na -e: *barče* n (Vuk) ... P. Skok, *Etimologijski...*

¹⁷ **mlâka** f (13. v) prasl. neodređenog oblika **molka* ili *mlaka*, 1. *lacuna, močvara*, bara, 2. *slatina, pištalica*, gdje voda pišti iz zemlje, 3. *lokva*, 4. toponim = *mlâkva*. „voda ili bara koja se zimi ne smrzava, 2. toponim... Oblik *mlâkva* pretpostavlja osnovu na ū... Na -ulja *mlakulja* „bara”... Prema tome, ie. **molq* -bio je prijevo od **melq*- (v.

2. ГЕОГРАФСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА И ТОПОНИМИЈА

У свим случајевима потребно је ићи од савременог дијалекатског географског термина ка, од географског термина ка топониму, а не обрнуто.¹⁸ Односи у том правцу могу бити веома сложени као што се то показује на примјеру назива *Потарје*, а особито је то изражено на оним просторима који имају и богату историју, и богатство природе, па самим тим и лексичко изобиље. Митар Пешикан истиче да је „карактеристика црногорске микротопонимије њена изузетна разноврсност, условљена дијелом самом природом, обиљем разноврсних земљишних облика и објеката, а дијелом сложеном социјалном, културном и етничком историјом, разним еволуцијама и смјенама које су се догађале на овом тлу, остављајући трагове у топонимији, тако да она представља пресјек археолошких слојева на неком богатом налазишту.”¹⁹

У основи огромног броја топонима, особито микротопонима, налазимо географске *апелативе* и то условљава постојано интересовање ономастичара за географску терминологију. Географска терминологија дио је осталог лексичког материјала подручја које се посматра тако да је у том смислу саобразан лексици тог подручја, њеном богатству и разуђености, али се многи апелативи јављају на ширем подручју²⁰, и на тај начин су својина дијалекатског ареала српског, и не само српског, језика.

млијеко), с првобитним значењем „влажан, влага”, које је пренијето на терен: „*vlažan teren*”. Постоје и друга тумачења која се оснивају дијелом на томе да слог *mla* није настао из ликвидне метатеze. Младенов изводи од ie. коријена **mlā*: **mol* који се налази у *mlaznica, mlazga, musti...* Skok, *Etimologijski...*

¹⁸ N. I. Tolstoj, *Slavjanskaja geografičeskaja terminologija*, Izdatel'stvo Nauka, Moskva 1969, 15.

¹⁹ „Ако се неко име понавља, вјероватно му је у основи антропоним, или етнимим, или какав апелатив. У овом последњем случају од одсудног је значаја тачно утврђивање апелативног значења. То је веома ризикантно на основу једног топографског појма, али понављање имена омогућава да се уочи заједничка карактеристика објекта, а тиме и апелативно значење топонима. Чињеница да се веома често понавља основа *кабл-* за разне врхове и главице свједочи да то није случајна фигура према ријечи *кабао* (дрвени суд), него ороним, орографски апелативни термин из неког супстратског језика”. Митар Пешикан, *Значај праћења језичких елемената који се понављају у микротопонимији, Прва југословенска...*, 95-102.

²⁰ „...никако не треба схватити да је важно пратити етимолошки и појмовно нејасне основе. Напротив, биће од несумњивог интереса пратити и топографске термине чији је апелативни смисао јасан-били они нејасног поријекла или представљали прозирне словенске основе, поготову ако нам то омогућава да

2. 1. Географски називи и (микро)топоними

Приликом разматрања ових односа не може се направити граница међу значењем *географски термин* и *апелатив* географског значења. Апелатив је, свакако, ширега значења, а у основи многих географских назива стоји значењски прерушени апелатив, али његово понављање и карактеристично обиљежје по некој географској особини даје му значење географског назива.

2. 1. 1. Најчешће је семантичка мотивација очигледна у географском окружењу:

1) *брѝјег*, има микротопонимски назив изнад кањона Таре: *Брѝјег*, *Пòдбријег*,

2) *пòље* је широка равница, али и синтагматски микротопоним настао од имена мјеста, атрибутског карактера уз именицу поље (*Битинско пòље*- према *Битине*), *Смàлигаћа пòље*: топоним *Пòља* (*мојковачка*),

3) *п̀рло* је земљиште на страни која се осипа, микротопоним *П̀рла*,

4) *в̀ал* је увала на неком земљишту, али и већи камен на некој заравни, микротопоним *В̀ал*,

5) *плòча* је плòснати камен, микротопонимски назив *Плòче*,

6) *к̀рш* је уздигнута површина, углавном прекривена каменом, чести су микротопонимски називи са овим апелативом: *Р̀авни к̀рш*, *В̀учји к̀рш*,

7) *пèћина* је веће удубљење, простор у стијени, микротопоним *М̀атова пèћина*,

8) *стијèна* је одсјечита камена стрмен, микротопоним: *Стијèне*,

9) *р̀аван* је невелики простор равног земљишта, микротопоним *Бèгова р̀аван*,

10) *пòљана* је мањи дио равног земљишта од поља, чест је микротопоним *Пòљане*,

11) *дò* је спуштено равно земљиште између двије косе или брда између већих узвишења и врло је фреквентан у микротопонимским називима: *Дòлове*, *Дòлина*, *Дòбри дò*...

12) *грèда* је одсјечита камена стрмен: *Ц̀рвена грèда*, *Грèде*,

13) *л̀ука* је земљиште уз ријеку, плодно и заклоњено: *Лука*, *лучѝца* (*дем. од л̀ука*): *Луцѝца*,

идентификујемо одређене зоне, ареале..., М. Пешикан, *Значај праћења језичких елемената који се понављају у микротопонимији у: Прва југословенска...* 99.

14) *ждријело* је усјечени пролаз на неком брду или коси; микротопонимски називи: *Велико ждријело*, *Мало ждријело*, *Рамово ждријело*,

15) *вр* или *врг* је најуздигнутији дио узвишења, микротопонимски назив *Црни вр* (г).

Ови називи чести су и на другим просторима али сам географски положај или пак везаност за неко друго обиљежје даје сваком од појединачних назива специфично обиљежје.

2. 1. 2. На другој страни стоје микротопоними чија семантичка мотивација није директно у вези с примарно географским називом:

1) *пòд* је равно земљиште, а микротопоним *Пòда*, *Црна пòда* („равна” шума од црних борова),

2) *главица* (деминутив од гла́ва) али са изгубљеном везом са основном лексемом, многобројни су називи са овим апелативом у основи синтагматски спојеви (*Бòровā гла́ва...*) и *Главица*²¹ (огољени, или предіо са нижим и густим растињем),

3) *кòса* је уздигнути дио земљишта који је под косином, истакнут, али и онај на коме има мање растиња (*Ено оваца на Кòси*),

4) *лице* је равнија страна у некој планини, те у том смислу има вези са етимологијом ријечи, постоји и микротопоним *Лица*,

5) *кѸк* је метафорички термин којим се означава дио стијене са обликом кука или пут узбрдо који иде лијево- десно; ороним *Бòботов КѸк*, микротопоним *КѸкови*,

6) *нѸго* је земљиште међу узвишењима: *Пàс'и нѸго*,

7) *кòса* је дио шуме у косини, са нешто нижим растињем или огољен (*Велика кòса*, *С'енòкос*),

8) *зàвала* је предіо у долини, специфичне конфигурације: *Зàвала*,

9) *кр̑с* (*т*) је предіо у којем се било положајем парцела, било растиња образује облик крста или крстова (*Кр̑стови*),

10) *пòток* је земљиште кроз које је некада протицао поток (*Дèбели пòток*).

Лезички елементи који се понављају у топонимима и микротопонимима, а представљају географску терминологију јесу I. значењски

²¹ „... каква је територијална репартиција термина *главица*, *глава*... (запажа се рецимо да је у источној Црној Гори *чест* термин *глава*, док је у Катунској Нахији нормалан назив *главица* који није деминутивног значења (ист. Д. Б). „М. Пешикан, *Значај праћења...*, 99. И на нашем подручју микротопоним *Главица* нема деминутивно значење, али се може претпоставити нека мотивација за тај терен везана за конфигурацију земљишта: *Глава* је израженија и на већем узвишењу, док *Главица* може бити просторно већа и са растињем уједначене величине.

трансформисани апелативи, 2) такви апелативи који уз себе имају атрибуте различитих значења антропонијског, патронимијског или некаквог другог поријекла (*Ра̀мово ждријело, Бѣгова ра̀ван, Пу̀шоњски Дб, Ц̀рни вр̀...*)

2. 1. 3. Топоними, микротопоними и апелати

Ако су топоними домаћега поријекла, разноликост се огледа у различитој семантичкој мотивисаности базираној на неколико категорија: а) конфигурација земљишта: брдо, поље, пољане, шуме, итд. (у томе је садржана и основа односа апелатив: топоним), б) топоними и апелативи мотивисани су називима за биљни и животињски свијет: *Гу̀мништа (> Губништа), Ку̀пиња̀к, (Бо̀рје- Стѐвовића Бо̀рје)*, микротопоними *Па̀прат, Ја̀сиковац, Ја̀сење, Ра̀шиће, Ву̀чја ја̀ма, Ја̀гњила, Сту̀јене (Идемо на Сту̀јене)*, в) нека врста односа између оређених лица и територије створена било посједовањем, насељавањем или неким другим догађајем: *По̀ља, Ра̀мово ждријело, Ра̀онића лу̀ка, Ра̀дован лу̀ка, Жу̀гића ба̀ре, Бу̀ровац, Бо̀јишта, Зѐњилов лу̀г, Му̀шовића Рѝјека, Сма̀лагаића По̀ље, Ма̀џурско гробље, По̀да, Ц̀рна по̀да.*

Апелатив *под* (плурал *пода*- прерушени стари дуал) служи и као обичан назив локалитетета али и као топонимски називи и са неком адјективном ознаком (*Ц̀рна по̀да*).

Неки локалитети имају назив у облику падежа с предлогом: *Поддбријегом* (indeclinabile) и *Поддбријег* и сл.²² Остаје, међутим, отворено питање, како једни апелативи добијају функцију топонима, а други не, и како наспрам *Подосоја*, нпр. немамо *Подприсоје*?²³ Одговоре, како истиче Вуковић²⁴, не може дати формална логика лингвистичких истраживања, али може, амбијент у коме су настала, а који често има своју унутрашњу логику својствену народној свијести.

Овакви називи указују на човјекову везаност за тло на коме битише и саживљавање с поднебљем јер се из тог саживљавања рађа и адекватан назив за њиву, ливаду, брдо, за сваку стопу и окрајак земљишта, за сваки предмет и појаву јер подручје са разнолоком конфигурацијом у свакодневном општењу захтијева значењску изнијансираност.²⁵

²² Јован Вуковић, *Топоними и апелативи, Прва југословенска ономастичка конференција*, Титоград 1976, 32.

²³ *Исто*, 33.

²⁴ *Исто*, 33.

²⁵ В. : Бранислав Остојић, *Лексичка слојевитост језеро-шаранског говора у: Српски језик, VII/1-2, 79*, и низ других радова из области језеро-шаранске ономастике овог аутора.

3. ХИДРОНИМИ

О хидрониму *Tàra* већ смо оговорили (т. 1. 1.), говорећи о топониму *Tara*, *Potarje*. Занимљиве етимологије су и хидроними *Пива*²⁶, *Дрина*²⁷ и *Дрәга*²⁸.

Нешто препознатививије семантичке мотивације јесу називи: *Врањеишtica*²⁹, *Опàсаница*, *Љу̀тица*, гдје се јасно разазнаје особина према којој је назив изведен.

²⁶ „Prof. B e z l a j, oslanjajući se na Fasmera i druge, bez sumnje, otišao je znatno dalje u pogledu tumačenja ovog i niza srodnih naziva. Prije svega, iz njegovih razmatranja uočavamo da nazivâ sa ovom bazom ima podosta na cijelom slovenskom tlu: pored hidronima *Piva* u slivu Drine prof. Bezdaj navodi da je *Pivka*, ime Ljubljance u gornjem toku do Postojne, *Pivčica* izvor Pivke u Kleniku, pa zatim da postoji top. *Pivka* i imena led. : *Pivče*, *Pivka Dolina*, *Pivka Rebar*, *Pivke*, zaseoci *Pivkajše*, *Pivkovše* te da su vrlo česti antroponimi u slovenačkom: *Pivk*, *Pivvo*, u polj. *Piwko*, *Piwota*, *Piwosz*, *Piwowocha*, *Pivoń*, u rus. *Pivo*, u češ. *Pivoń*-itd. Mi bismo ovome još dodali da ovoj bazi najvjerojatnije pripadaju i polj. hidronimi *Piwna*, *Piwny* u slivu Sane, kao i *Piwnica* i *Piwowina* u slivu rijeke Warte.

Mislimo da je ispravno tumačenje prof. Bezlaja da bi bazu za gornje nazive trebalo izvoditi od *piti*, *pijõ* „*trinken*“ (upor. *strus. numu*, rus *numъ*, ukr. *númu*, brus. *niць*, sh. *píti*, bug. *ниѧ*, slovnački *piti*, slovački *pit’*, poljski *pić*, luž. *pić*, stsl. пити. U pitanju je ide. korijen * *pōi-*: **pī* (upor. stind. *pītas*, „ispit“, *pītis* f. „piće“...). Od ove osnove polazi D u r i d a n o v prilikom tumačenja naziva u slivu Bregalnice Pijavica, dovodeći to u vezu sa slovenačkim apelativom *pivka*. Dragomir Vujičić, *nav. d.*, 35-36.

²⁷ „Mislim da je iz svega prethodnoga (1. odnos: *Drin*: *Drina*, 2. porijekolo korijena ovih hidronima i njegova semantička vrijednost, ist. *D. B.*) jasno da nazive *Drin*, *Drina* treba izvoditi iz ilirskog korijena **dri-*<*ide*. **drū-*, sa nijansom značenja „teći naporno, probijati se“. Dragomir Vujičić, *nav. d.*, 40.

²⁸ **dräga** f. „sinonim: *dō* (danas običnije od *dō* time što označuje terenske udubine ne samo između brda, nego i obalske na moru ...). Raširen toponim sam i s pridjevom. Odatle: deminutiv na *-ica*, *drāžica*, augmentativi na *-ina* *drāžina* f (Krk) „*općinsko polje i pusto zemljište pokraj mora*“-na *-etina*: f. *dražetina* (*Vuk*), *radna imenica* na *-ar* *drāgār* (*koji živi u drāzi*)... Riječ je svesl. i prasl. **dorg* bez paralele u baltičkoj grupi. Slog *dra-* nastao je po zakonu likvidne metateze. (polj. *droga*, ruski *doróga* „put“)... Ie. je korijen **dheragh-* „*vući*“... P. Skok, *Etimologijski*...

²⁹ Акценат биљежимо онако какав је на подручју на којем смо га забиљежили на подручју око ријеке.

vrân, f. *vrâna*, pridjev, određeno *vrânī*, *baltoslav.*, *svesl. i prasl. *vornъ*, „*mrk*“, ... također *balto-slav.*, *svesl. i prasl. *vorna*, s pridjevima na *-in* *vrânin* i na *-j* *vrânjī*, poimeničen na *-ic* *Vranjic* (Split), na *-ača* (brdo, *Velebit*), na *-ak*, ime biljke *vrânjak* ...; poimeničen u sr. r. *Vranje* (Srbija), na *-ov* poimeničen u sr. r. *Vranovo*... Među prezimenima *Vran*, *Vrana*, *Vranić*, *Vraneković*, *Vraneš*, *Vranešić*, ... P. Skok, *Etimologijski*...

4. ОРОНИМИ

Оронимски називи мотивисани су особеностима насталим укрштањем облика разних семантичких трансформација одређених облика у основи имена и специфичности самих терена:

*ùјач*³⁰ (у имену се распознаје предсловенски језички елемент), *Сињајевина (Сињавина)*³¹, *Обзир, Љубишња*³², *Козлиновача*³³.

5. ОЈКОНИМИ

5. 1. Имена села и заселака

У називима насељених мјеста, као и хидронима распознаје се мотивисаност сложенијег типа од оне у којој имамо апелативе домаћег поријекла или географску терминологију, већином везану за ненасељена мјеста.

У већини то су називи са етимолошког аспекта непрозирне мотивације:

³⁰ **-uj**, rijedak praslovenski pridjevski sufiks, poimeničen u m. Rodu samo u *kràguj* i *slàvuj*, gdje se zamjenjuje saulj... P. Skok, *Etimologijski...*

³¹ **sinj**, običnije *sinji* (Vuk, Kosmet, 14. v.), određeni pridjev (u steslav. i neodred. *sinъ*), *kao naziv boje uz more, grom, kamen* (epitet uz kukavica), svesl. i prasl. pridjev, 1. plav, boje između ljubičaste i zelene ili između žute i mrke, 2. toponomastički pridjev s apelativima (*Sinje more...*, na -ina *Sinjavina=Sinjajevina* (planina)...

³² **ljub**, primarni pridjev (narječja sjeverozapadnih krajeva, slov.), ie., svesl. i prasl., „carus, lieb, tener”, poimeničen u ž. r. *ljúba* f. (16. v.) „Geliebte”, možda i u toponimu *Ljuba* kod Nina (*castrum Ljuba*, pored proširenja pridjeva na -j: *Ljubli* 1491...

Očituje se u alpskoj toponimiji *Ljubno>Leoben*... I u toponomastici su zastupljeni: *Ljubovec, Ljubovo*... „*Petar Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, knjiga druga, Zagreb 1972.*

³³ **kòza** (Vuk) „svesl. i prasl., 1. capra, 2. prijenos na razna oruđa. Maskulinum se pravi s pomoću starog sufiksa, svesl. i prasl., za nomen agentis -l**kozьlъ* (kao *orao*)>*kozao*, gen. *kozla*, u štokavskom vrlo rijetko očuvan, potisnut od *jarac*. Izvedenice su od oba lika... Od *kozьlъ* ove su izvedenic: *kòzla* f ... Augmentativi *kòzlina* (Vuk, Crna Gora) „sinonim kozina”, na -etina *kòzletina=kozlevina* (Lika) „koža od kozleta”. Na -inac „biljka kozinac, astragalus”. Na -ač *kozlač* „trava dracunculus”, na -ačica *kozlačica* „tanacetum”. Na -an *kozlan* „jarac”. Pridjevi na њj: *kòzliji* ..., na -ov: *kozlov*, poimeničen *kozlovina=kozjevina* (Lika) i prezimena *Kozlović, Kozlovac*... P. Skok, *Etimologijski...*

*С'єрогоште*³⁴, *Прємћане*, *Вайково*³⁵, *Мештревац*, *Битине*³⁶, *Будечевица*³⁷, *Рацова*, *Бистрица*³⁸, *Требáљево*³⁹ (*Рòвачко и Мòрачко*), *Пòдбишиће*⁴⁰, *Прòшћење*⁴¹, нешто препознатљивије: *Гòстиловина*⁴²,

³⁴ Лексема **gost** по ријечима П. Скока (Рјечник) „...ie, sveslavenska i praslaven-ska riječ ... sa sociologijskog je gledišta važna riječ. Značila je došljaka u ie. porodicu ili plemensku organizaciju.”

„Префиксално-суфиксални деривати најчешћи су од сложених антропонима чијим се првим елементом оцртава углавном позитиван став према носиоцу тога имена: добар, мио, рад, славан. Остали су сложенице нејасне семантике и интересантни за етимолошку анализу. (...) То су: Belogošt (Prokuplje), Vogoštica (Krupanj), Velgošti (Ohrid), Vigošte (Arije), Vinogošt (sa varijantama Inogošt, Onogošt-oblast severno od Vranja), Vogošća (BiH), Donji Vrtogoš i Gornji Vrtogoš (Vranje), Mala Daljagošta (Srebrenica), Dobrogošće (Slavonija); Dobrogošće (Konjic), Živogošće (Makarska), Zgošća (Kakanj), Jagoštica (Bajina Bašta), Donja Ljubogošta (BiH), Miogost (Danilovgrad), Nebregošte (Prizren), Onogošt (danas Nikšić), Otigošće (Fojnica), Podhoste (Slovenija), Rgošte (Knjaževac); Sjenogošte (S'єрогоште, prim. D. B.) (Crna Gora), Ugošće (Konjic), Čagošće (Grosuplje), Čagošta (Foča), Hosnik (Delnice), Hosta (Škofja Loka).” У нашој области постоји још Гостиловина.

„...jer je ta reč, široko poznata i upotrebljavana kod Slovena, nosila u svojoj semantici i etničko obilježje slovenskog naroda: srdačno prihvatanje neznanca, tuđinca u svoj sredinu, poštovanje ukazivano takvom čoveku.” (Zvezdana Pavlović, Onamastički derivati izvedeni iz lekseme gost u slovenskim jezicima, u: *Прва југословенска ономастичка конференција, Титоград 1976*.)

³⁵ **vâs**, gen. vâsi... ie., baltosl., svesl. (osim bug. I rus., samo u narječjima) i prasl. (stcslav.) *вѣсь*”selo... vila, 2. toponim (Nova Ves, Zagreb)”. Danas potisnuto od sinonima *sělo* (v.) koje je prvobitno značilo „kmetovsko naselje, selište koje je imalo svoga gospodara

³⁶ „*Biševo* je treći dalmatinski otok koji ima pridjevski sufiks, nastavljen na praslavensku osnovu... Talijanski *Busi* sadrži zacijelo prvobitni naziv..., (Skok, *Etimologijski...*)

Bite f. Pl. =bitve (Kučište), *Isto*

³⁷ **bdjěti**, bdim impf. (Vuk) s prefiksima pro-, na-, sna- „ne spavati”... Skok, *Etimologijski...*

³⁸ „**BISTRICA** je danas vrlo često tječno ime i uopšte toponimski naziv. (...) Od hidronima postepeno je ovaj naziv prelazio na makrotoponime i toponime ijalektuopšte, pa se na taj način broj imena sa bazom *bystrъ* znatno uvećava.” D. Vujičić, *Nazivi Bistrice i Jadar* u: Iz onomastike..., 41.

³⁹ Овај назив доводи се у везу са са основама **tar-*, **trab-*, **treb-* (В. тачку 0. 1. 2. и фус-ноту)

⁴⁰ Упореди: **Битине** и фус-ноту.

⁴¹ **stijěna** f. (Vuk)... Na -je *Postinje* (Dalmacija, toponim)<*pod stěnie*, složenica *Đeviččnje*”*djevojačke pećine*”, obalski toponim u Paštrovićima... P. Skok, *Etimologijski...*

⁴² И у овом називу коријен је лексема *gost*.

*Добриволина, Засада, Штитарица, Трешњица, Ограђеница, Богдоља, Врановина*⁴³, *Липово, Брајковача, Түтићи*, и називи настали спојем топонима-хидронима, општег и географског назива и адјективне ознаке различитог поријекла као: *Ђурђевића Тара, Левер*⁴⁴ *Тара, Тара, Хан*⁴⁵ *Гаранчића Шћепан Поље*.

5. 2. Имена градова и држава

5. 2. 1. Услед бурних дешавања у вези са промјеном етничке и државне структуре у вези с називима Босна и Херцеговина, Република Српска, Србија и Црна Гора, Србија, Црна Гора – и на овом подручју настала је нова топономастика која у народном именовану не заживљава тако брзо као у администрацији, што је сасвим природно. С тим у вези дошло је и до разних вјештачких поремећаја у вези с етнонимима, ктетцима и лингвонимима.

Од имена градова на овом подручју: *Колашин*⁴⁶, *Мојковац, Пљевља*⁴⁷, *Фоча (Србиње-Фоча)* једино је последњи због административне припадности Републици Српској мијењао назив, и то два пута.

⁴³ В. тачку 3. (хидроним *Врањештица* и фус-ногу)

⁴⁴ „*Levèrin*, gen. -ina m (17. v., Dubrovnik, metateza r-l >l-r) „istočna tvrđa koja brani gradsku vrata s Плоча”, pridjev levèrinski, =revèlin, lovorin (Budva) „pred gradskim vratima čeverouglasta ili okrugla ograda od kamena”, *lorin* (stezanje *ovo* >o, Šćepan, Paštrovići, šlužio je za hladovinu i za stovarište, danas dasaka (to su dvije male kamene trpeze sa pižulom... Danas su to toponimi (u Škaljarim *lovorio*, ist. D. B), koji su izgubili prvobitno značenje nekadanje opće riječi koja je značila u tal. *ravellino*=*rivellino* „opera di fortificazione co scarpe”, fr *ravelin*... (Skok, *Etimologijski*...)

⁴⁵ **hân**, hâna m (pers.) *zgrada (kuća) koja služi za svratište i prenočište putnika. Hanovi se nalaze u gradovima i na drumovima. Veći hanovi su građeni tako da je u sredini zgrade prostrano nenatkriveno dvorište, gdje se vrši istovar trgovačke robe. Prizemne prostorije takvih hanova sastoje se od kamenih magaza sa gvozdenim vratima osiguranim od požara. U Sarajevu su bili poznati hanovi Tašlihan, Kolobara i Morića-han. Morića han i danas postoji, ali ne služi namijenjenoj svrsi.* -Po kahvama i po hanovima (K. H. I 98).

<tur. han <pers. hân, hâne „kuća”. (Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*).

Danas na tom području postoje ostaci hana.

⁴⁶ „**kölās**, -ása, **kölāz**, -āza m (tur.) isto što i kulaga, tj. vojni čin: krilnik u janjičarskoj vojsci. U novije doba oficir niži od bimbaše, a viši od juzbaše, kapetan I klase...”

Kolašin (tur.) grad u S: R: Crnoj Gori.

< **kölās**<tur. *kolāgasi* „kapetan prve klase”. Kolašin bi, prema tome, bio kapetanija, dakle područje pod kolasom. (A. Škaljić, *Turcizmi*...)

⁴⁷ **pljèva** f ... Po osnovi i značenju riječ je baltoslavenski poljoprivredni termin... Pridjev na -j toponim *Pljèvlje* n sing. =*Pljèvlja*, gen. *Pljèvālĵa* n pl. =tur. *Taslidža* =

Иначе, од области у Босни и Херцеговине у којима Срби чине већинско становништво нова је топономастика најмање захватила Херцеговину. Те су измјене довеле до промјене једног астионима – Фоче у Србиње – и промјене хоронимског „хијерархијског статуса” Херцеговине. И није само тај хороним промијенио статус, „него је у свијести Срба, али не њиховим хтјењем и заслугом промијењен и статус хоронима Босна, посебно статус ктетика босански. Оба су на својеврстан начин у последњем десетљећу постали готово антиподима хорониму Српска (па чак и хорониму Херцеговина) и ктетику српски”.⁴⁸

(*stari naziv*) *Vrhbreznica*. Toponim je nastao od manastirskih *pljevara*. Odatle etnik *Pljèvljāk m* prema f na –uša *Pljevljakuša* i pridjev *pljèvljanski* =*pljèvljaljski*... (P. Skok, *Etimologijski*...)

⁴⁸ „Увођењем административног хоронима *Република Српска*, мијења се, бар за Србе, статус хоронима *Херцеговина*. Сада је Херцеговина и координирани и субординирани хороним у односу на хороним *Српска*, пошто је компонента кохиперонима *Босна* и *Херцеговина*, али у односу на Српску има и статус кохипонима, попут *Крајине*, на примјер.

Босански Муслимани су током последње ратне деценије 20. вијека своје дотадашње етничко име Муслиман замијенили етнонимом (етничким именом) *Бошњак*, а истовремено су и за назив језика одабрали глотоним *босански језик*. Тиме су они узурпирали право на обје битне творенице (и етноним и ктетик) од именице *Босна*, насилно им мијењајући значење, или подводећи под њихово значење и нежељена значења која не само да задиру него и негирају уставна права Срба (а и Хрвата) као конститутивног народа у Босни и Херцеговини.

Од топонима (назива мјеста, територије, земље) *Босна* језички су се кроз историју и уобичајиле синонимне (истозначне) изведенице *Босанац* и *Бошњак* у значењу етника (становника мјеста, земље и покрајине): *човјек из Босне*, *становник Босне*. Ријеч *Босанац* изведена је од морфеме *Бос* (*а*)*н* + суфикс –*ац*, а *Бошњак* од *Босн* + суфикс –*јак*. И за једну и за другу ријеч рјечници биљеже искључиво „земљачко” значење: *човјек из Босне*, *становник Босне* (Ковачевић, 152).

Житељи, односно становници Босне (а назив Босна узима се као скраћено име за Босну и Херцеговину) нису само Муслимани, него, уз њих и Срби и Хрвати. Пошто су Муслимани етнику (становнику територије) *Бошњак* сада приписали значење етнонима (имена етничке скупине, народа), они су тиме заправо свјесно или несвјесно на двострук начин негирали равноправност Срба (и Хрвата) у БиХ.

И етник *Босанац* су посредно посвојили само Муслимани, изгонећи из њега потпуно Србе, и доводећи их у неравноправан положај. Наиме, за назив „свог језика” Муслимани нијесу одабрали придјев (атрибут, ктетик) *бошњачки*, што би било у сагласности са са именом *Бошњак*, како су себе народносно одредили, него су одабрали придјев *босански*. А придјев *босански* значи онај који се односи на *Босну* и *Босанце*”. Милош Ковачевић, *Србистичке теме, Херцеговина и нова српска ономастика*, Филум, Крагујевац, 2007, 151-152.

Вјештачким претварањем етника *Бошњак* у етноним а ктетика *босански* у глотоним (лингвоним) муслимани изгоне Србе и из своје нације и из свог језика, онемогућавајући им употребу тих ријечи у свом основном значењу (тј. онемогућавајући им да се територијално одреде као Босанци), јер су то значење потпуно присвојили Муслимани преко глотонима *босански језик*, и с друге стране, што је много значајније, употребом датог ктетика *босански* у називу свог језика намећу им тај термин у нежељеном значењу земаљског језика, тј. језика свих становника Босне, чиме се експлицитно ништи равноправност српског језика у БиХ.⁴⁹

5. 2. 2. Бурна дешавања у вези са промјеном државог статуса Црне Горе изазвала су промјену статуса етнонима Црногорац и Србин. Етноним *Црногорац*, изведен од назива *Црна Гора* (постао од „црногоричне шуме”), (топоним *Црна Пода*, ороним *Мала Црна Гора*) добио је у свијести једног дијела Црногорца „ново значење”, не више као наследника славних предака и дијела српског идентитета, и гдје су појмови Црногорац и Србин синонимни⁵⁰ него је ново значење етнонима Црногорац антиподно значењу појма Србин и у односу на континуитет значења ових етнонима, постаје семантички огољен.

Треба подсјетити на разлику у вредновању појмова Црногорац. Етноним *Црногорац* симболизује чојство, јунаштво и слободарски дух становника српске Спарте, и он је био престижан не само у српству и словенству, док би назив црногорски језик означио сваковрсну деградацију наше славне традиције.⁵¹

На подручју Потарја становници о себи говоре етнонимски и етнички гледано (*Србин, Црногорац=Србин, Црногорац*), па чак смо наишли и на ктетик *Југословен*.

⁴⁹ Ковачевић, *Исто*.

⁵⁰ „...Срби (и други истојејезични народи) изван Србије, које ми такође најчешће именујемо по земљи или покрајини у којој живе, нпр. Црногорци, Херцеговци, Босанци, Крајишници...” (М. Шипка, *Стандарднојезичка преиспитивања* 1, Нови Сад, 2008, 192.

⁵¹ „Ново-компоновани језик не зову *црногорачки*, тј. „језик *Црногораца*” (не изводе га од етнонима), него *црногорски*, „језик *Црне Горе*” (изводе га од топонима). **А Црна Гора је име добила по црногоричкој шуми** које више нема, тако да би назив црногорски језик био бесмислен. То би значило да је то језик који се говори по шумама и горама (наше земље поносне)... Радмило Маројевић, *Српски језик и његови историјски и регионално-конфесионални варијетети*, Уз 140. годишњицу смрти Вука Караџића (1787-1864) у: *Српски језик*, X/1-2, 2005, 434.

6. С обзиром на прегледани материјал и његову интерпретацију, овај рад је покушај да се дâ пресјек ономастичког материјала говора Потарја гдје се примјећује богатство и разуђеност, различита семантика мотивација, почев од наноса из предсловенског периода па до данашњих дана.

Остаје, међутим, питање зашто се не мијењају имена ријека, планина, на примјер, а мијењају имена градова, народа и држава?

Драга БОЙОВИЧ

К ИССЛЕДОВАНИЮ ОНОМАСТИКИ ПОТАРЬЯ

Резюме

Настоящее исследование проводилось в двух основных направлениях: следовало, во-первых, выявить древнейший этноязыковой слой топонимии (ойконимы, микропонимы, гидронимы, оронимы), во-вторых, описать новейший слой топонимических названий, опирающихся на географическую терминологию и нарицательные существительные, с прозрачной мотивацией, среди которых выделяются названия с изменившейся формальной или семантической структурой, которые появились в результате бурных событий последних двух десятилетий.

Происхождение и семантическая интерпретация отдельных названий, особенно тех топонимов, этимологическая характеристика которых нуждается в более сложных объяснениях, может быть предметом отдельных исследований. Автора настоящей статьи интересовало, в первую очередь, представить общую картину важнейших типов ономастической лексики в целях их дальнейшего сравнительно-исторического анализа.

